

Historie, politikk og språkets betydning

Språkets betydning

Språk er ikke uskyldig. Språket brukes til å markere ulike perspektiver. Språk og begreper kan være stigmatiserende og nedverdiggende. Når man endrer offentlige begreper og definisjoner, ligger det ofte en tanke bak om at dersom vi endrer språket, så endrer vi også handlinger. Men både språk og handling kan være tunge å endre. Det er også vanskelig å vite hvordan vi kan omtale andre uten at det fører til objektivisering og en annengjøring, der vi skiller mellom oss og dem. Begrepene vi bruker i dag har også historiske røtter som vi ofte ikke lenger er like klar over.

Access all Areas, Back to Back og Teater nonSTOP sin virksomhet er påvirket av geografien og samtiden de opererer i, men er også et resultat av historiske prosesser. Både repertoaret og arbeidsmetodene springer ut av bevisste valg, der deres forståelse av funksjonshemming

og kunstneriske prioriteringer formes av politikk, kunnskap og erfaringsbakgrunn. Dette er et krevende landskap å navigere i, fordi det er så sterkt preget av identitetspolitikk. Det blir lett et tveegget sverd, der man risikerer å bekrefte snevre kategorier man egentlig ønsker å motarbeide, ettersom diagnoser og helsediskursen er vanskelige, om ikke umulige, å unngå når man skal forklare teatrenes formål.

Utviklingshemming og autisme er knyttet til forståelser av funksjonshemming, men det er fullt mulig å ha både en utviklingshemming og være på autismspekteret uten å oppleve seg selv som funksjonshemmet. Språkbruk og kategorisering av mennesker basert på diagnoser og normaliseringstenkning er problematisk, men vanskelig å unngå fordi det er så dypt forankret i både det offisielle og det dagligdagse språket. Sosiologen Goffman beskriver: «Ethvert samfund oppstiller midler til at inddele mennesker i kategorier, samt hvilke egenskaper der skal oppfattes som sædvanlig og naturlige for medlemmene af enhver av disse kategorier».¹⁷ Han påpeker videre at vi trenger kategorier for å sortere de store mengdene informasjon vi må forholde oss til, men problemet oppstår når vi bruker kategorisering til å undertrykke andre.

Selv når vi ikke er komfortable med begrepene som brukes i språket, og opplever at de kan være både undertrykkende og lite treffende, er diskursen om normalisering og diagnoser så dypt innvevd i historien at det kan være vanskelig å finne alternative begreper.

Ordet «utviklingshemming» kan oppleves som både utdatert og stigmatiserende, men begrepet er innarbeidet i både hverdagsspråket, diagnosesystemer og offentlig diskurs, og er derfor vanskelig å unngå. Det engelske «learning disability» kan oppleves som mer funksjonelt, mens den norske oversettelsen «lærevansker» ikke brukes på samme måte. Begge begrepene tar imidlertid utgangspunkt i vansker, og er derfor negativt ladet. Etter hvert har «funksjonsvariasjon» blitt introdusert

---

17 Goffman, E. (1975). *Stigma: om afvigerens sociale identitet*. Gyldendal.

som et mindre problemfokuseret begrep. Det favner bredt, men utfordringen er at når utviklingshemmede inngår i en stor samlebetegnelse, blir de ofte usynlige fordi deres behov ikke spesifiseres.

Normaliserings- og diagnosediskursen påvirker ikke bare språket, men også lovverk, trygderettigheter, økonomi, utdanning, arbeid og hverdagsliv. Å trekke fram historie og ideologi kan kanskje oppleves som slitsomt og unødvendig, men bevissthet om hva som har skjedd tidligere, kan bidra til å unngå at vi gjentar de samme feilene. For historien har dessverre en tendens til å gjenta seg hvis vi ikke er på vakt, fordi vi ofte lar oss blende av tilsynelatende gode intensjoner som kan få alvorlige konsekvenser. Den britiske funksjonshemmingsforskeren Mike Oliver påpekte allerede i 1990 at den definerende funksjonshemmingsdiskursen skapes i ideologiske krysningspunkter mellom individualisme, medisinske forståelser som underbygger behovet for medisinsk intervensjon, og forestillingen om funksjonshemming som en personlig tragedie. Dette former oppfatninger om normalitet, «abelbodyness» og «abel-mindness», som igjen påvirker politiske beslutningsprosesser.¹⁸

Innen funksjonshemmingsforskning og brukerorganisasjoner har det vært viktig å bevege seg bort fra et forenklet individualistisk syn på funksjonshemming, og å anerkjenne hvordan politikk og strukturer påvirker både individet og samfunnet som helhet. Barrierer kan både bygges og rives ned gjennom ulike politiske valg og tiltak. Det er avgjørende å utfordre fordommer for å sikre bedre levekår og livskvalitet for alle.

Teater kan bidra til å utfordre fordommer ved å vise publikum hvordan en snever normaliseringsforståelse påvirker livet for personer med utviklingshemming. Back to Back Theatre Company, som presenteres i boken, ble tildelt Den internasjonale Ibsenprisen i 2022. Slik oppmerksomhet kan skape debatt og diskusjon om hva vi mener med

---

18 Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. Macmillan.

normalitet, hva en diagnose er, og lignende spørsmål. Sammen med de andre teaterkompaniene som presenteres, bidrar disse til å utvide vår forståelse ved å gi oss innblikk i utviklingshemmedes erfaringer på teaterscenen.

Vi skal senere se nærmere på hvordan funksjonshemming beskrives ut fra ulike modeller som benyttes i politikk, utdanning og forskning. Vi vil forklare hvordan disse modellene har utviklet seg, og stille kritiske spørsmål til hvilke konsekvenser de kan få for praksis. Før vi gjør dette, skal vi imidlertid ta et historisk tilbakeblikk på hvordan funksjonshemming har blitt konstruert og utviklet over tid.

Funksjonshemming, normalisering og veldedighet – et tilbakeblikk

Når man ser på funksjonshemmingens historie, er det ett ord som stadig gjentas: ulike varianter av normalisering. Normalisering handler her om prosesser der man på den ene siden forsøker å strekke seg mest mulig mot de til enhver tid gjeldende kravene som stilles til individet om å være innenfor en normalitetsstandard. På den andre siden innebærer det at personer som defineres utenfor disse normalitetsstandardene ofte stigmatiseres og på ulike måter holdes utenfor eller straffes.

Den franske filosofen Michel Foucault har beskrevet hvordan ulike kunnskapsregimer har oppstått og endret seg i takt med samfunnets utvikling.¹⁹ Fenomener som sykdom, straff og galskap har endret innhold gjennom historien, nye kunnskapsregimer har blitt utviklet, og Foucault undersøkte hvordan normalisering utøves og har resultert

---

19 Foucault, M. (1991). *Galskapens historie i opplysningens tidsalder*. Gyldendal.

i ekskludering av dem som ikke befinner seg innenfor de rammene for *normal* som samfunnet til enhver tid definerer. Foucaults arbeid er både populært og kontroversielt, men det er hevet over tvil at hans forskning har påvirket måten vi diskuterer hvordan kunnskap produseres. Mye funksjonshemmingsforskning har vært basert på Foucault eller hans etterfølgere.

Vi skal ikke gå inn på bruken eller kritikken av Foucault, men mener det er nyttig å se historisk på dette feltet for å forstå hvordan ulike begrunnelser kan brukes for å opprettholde maktforhold, enten bevisst eller ubevisst. Ulike kunnskapsregimer innen for eksempel medisin og samfunnsvitenskap skaper diskurser som kan gjenkjennes i de ulike perspektivene og modellene som beskriver funksjonshemming.

Ved å trekke opp noen historiske linjer skal vi se hvordan diskurser om normalisering og funksjonshemming har bidratt til at veldedighet har fått stor plass i omsorgen for utviklingshemmede og andre med funksjonsnedsettelse. Veldedighet brukes i dag både som økonomisk modell for å finansiere kunst og kultur for funksjonshemmede kunstnere, og som mer spredte velferdstiltak. Veldedighet handler om økonomi, men kan også knyttes til holdninger man har overfor «de andre» og hvem som anses som «verdige trengende». Å bli utsatt for veldedighet kan oppleves som paternalistisk og objektiviserende, og den som har penger, har makt til å bestemme hvilke kriterier som må oppfylles for å få tildelt midler.

I kunsthistorien er det også et kjent fenomen med rike mesener som velger ut kunstnere de ønsker å støtte. Selv om motivasjonen kan være ulik, kan det også her oppstå en avhengighet, der den som bestemmer hvem som skal få økonomisk støtte, sitter med stor makt til å definere det kunstneriske uttrykket, om man vil. Selv i et velferdssamfunn med gode offentlige støtte- og velferdsordninger, holder veldedigheten stand og brer gjerne om seg i økonomiske nedgangstider. Hvorfor er det slik? For å forstå hvorfor veldedighetstanken så lett sniker seg inn i både kunst- og funksjonshemmingsfeltet, kan det være viktig å se hvordan sosiale og økonomiske praksiser blir til og opprettholdes.

En som har vært påvirket av Foucault, er Henri-Jaques Stiker. Han har undersøkt funksjonshemmingens historie og viser hvordan det har eksistert ulike oppfatninger av funksjonshemming gjennom tidene, og at disse oppfatningene har hatt ulike intensjoner og konsekvenser.²⁰ Historien påvirker oss på ulike måter, og oppfatninger fra en tidligere historisk epoke forsvinner ikke selv om tiden går. Snarere lever ulike syn og oppfatninger side om side. Det som kan være interessant for oss, er hvordan Stiker viser sammenhenger mellom religion, kultur, syn på avvik og normalitet, og hvordan dette på ulike vis bidrar til at veldedighet fortsatt har så stor plass selv i dag.

Stiker tar utgangspunkt i at den vestlige historien om funksjonshemming i stor grad er preget av Bibelens skildringer av det som ble oppfattet som avvikende atferd, slik som prostitusjon, seksuelle avvik og sykdommer som spedalskhet. Det var *avviket* i seg selv som var avgjørende, ikke egenskapene eller årsaken til avviket. I Det gamle testamente blir avvik betraktet som en straff fra Gud for menneskenes brudd på Bibelens bud og forbud. Denne ideen om at avvik er en straff for syndene vi har begått, kan fortsatt gjenkjennes i dag. Retorikken er synlig, ikke bare i religiøse bevegelser som bruker trusselen om en gammeltestamentlig og dømmende Gud som en del av forkynnelsen, men også i hverdagspråket når noen sier at de må ha gjort noe fryktelig galt for å bli straffet med ulykker, sykdom eller andre vonde ting.

I Det nye testamentet er ikke spørsmålet lenger om du er syndfri, men om du har et rent hjerte som tar imot Jesus og frelsen. Dette skiftet får ifølge Stiker konsekvenser for synet på avvik og funksjonshemming, og endrer den gamle samfunnsordenen fullstendig. Nå er det de syke, de funksjonshemmede og de marginaliserte som skal være de første til å komme inn i Guds rike, og de blir anerkjent som medlemmer av det sosiale og religiøse livet. Konsekvensen av dette endrede synet

---

20 Stiker, H-J. (1999). *A History of Disability*. The University of Michigan.

på marginaliserte grupper er at veldedighet blir innført som en strategi overfor funksjonshemmede. Nestekjærlighet – det at du skal gjøre mot andre som du vil at de skal gjøre mot deg – blir en vei til frelse. Nestekjærlighetsprinsippet blir en viktig begrunnelse for samfunnets omsorg for dem som ikke kan leve uten hjelp, og det blir en vei til frelse for den som hjelper de utsatte.

Gjennom nestekjærlighet oppstår fortellingen om funksjonshemming som en individuell tragediefortelling, der den troende og gode samfunnsborgeren kan oppnå frelse gjennom veldedighet for de trengende. Særlig i land uten et godt utbygd velferdstilbud ser vi hvordan veldedighet blir en strategi for å hjelpe dem som faller utenfor fordi de av ulike grunner ikke har økonomi til å forsørge seg selv. Vi kan også gjenkjenne spor av veldedighet i Norge gjennom TV-aksjoner og andre veldedige organisasjoner som appellerer til samvittigheten vår. For å være veldedig må man altså ha noen å forbarme seg over, og da blir man opptatt av mennesker som har det vanskelig og som trenger hjelp. Vi kjenner alle til bilder av gråtende barn med store, bedende øyne som skal appellere til nestekjærligheten i oss. Problemet er ikke ønsket om å hjelpe, men hvordan denne hjelpen kan bidra til stigmatisering og stakkarsliggjøring, og hvordan man presser individer til å definere seg som ofre som kan fremstille seg som verdig trengende. Dermed skapes det et maktforhold mellom den som gir og den som får.

Samfunnsforhold og styresystemer endrer seg gjennom historien, og veldedigheten får ulike former. Når vi kommer til middelalderen, som Stiker kaller «den stille tidsalder», er det fattigdom som er den store bekymringen, og almisser blir etablert som en viktig del av den sosiale og økonomiske orden. Kirken la grunnlaget for en ny samfunnsorden gjennom tolkningen av Det nye testamentet, men oppfatninger fra Det gamle testamente og Det nye testamente levde videre side om side, og praksiser fra den greske antikken – der barn som ble født med ulike misdannelser ble satt ut for å dø som ofre til gudene – forsvant heller ikke automatisk.

I den greske antikken ble funksjonshemminger sett på som en trussel mot samfunnet og en økonomisk belastning, og dermed ansett som et sosialt problem, slik det også var i det gammelnordiske ættesamfunnet. I det tidlige nordiske ættesamfunnet ble det praktisert å sette ut syke og funksjonshemmede nyfødte for å dø, slik at familien ikke skulle svekkes. Da kristendommen ble innført i Nord-Europa, ble «tap av menneskeverd» sett på som djevelens verk, og selv Luther sies å ha trodd at djevelen byttet bort småbarn de første seks ukene og satte seg i deres sted.

Så selv om begrunnelsene har variert til ulike tider, har resultatet for funksjonshemmede ofte vært ekskludering fra storsamfunnet. Mange har opplevd betydelig skyld og skam, ettersom det har vært sterke koblinger til synd og straff, og fordi funksjonshemmede ikke ble sett på som produktive familiemedlemmer. Disse koblingene dukker fortsatt opp og påfører skyld og skam når noen faller utenfor normalitetsoppfatningen. Dette er en tung historisk byrde å bære, og det preger manges selvoppfatning langt inn i vår moderne tid, og danner fortsatt grunnlag for mye som utforskes og bearbeides på teaterscenen.

Det går en linje fra disse tidlige oppfatningene og inn i moderne tid, og vi kan gjenkjenne lignende argumenter fra eugenikkdebatten på 1930- og 1940-tallet, også i Norge. Selv i dagens debatt om gen-teknologi, abort og fosterdiagnostikk opplever mange stor usikkerhet og blandede forventninger fra omgivelsene om hvorvidt et barn med funksjonsnedsettelse vil bli verdsatt og ivaretatt. De teknologiske mulighetene vi har i dag kan stille foreldre overfor vanskelige valg når fosterdiagnostikk avdekker at de venter et funksjonshemmet barn.

Noe viktig som har skjedd i det 19. og 20. århundre, og som har skapt et skille mellom før og nå, er hvordan mer spesifikke beskrivelser har blitt utviklet, og hvordan diagnosesystemet vi har i dag har vokst fram. Tidligere var inndelingene mye grovere, og fattigdom og dårlige levekår var en viktig komponent. Det var ikke så

klare skiller mellom kategorier som syke, gale og fattige. Etter hvert kom det stadig mer finmaskede beskrivelser av det man oppfattet som medisinske avvik.

Religiøse forklaringer, som sto sterkt før det 18. århundre, måtte gradvis vike når medisinske og vitenskapelige begrunnelser tok over. Etter hvert som det moderne medisinske kunnskapsregimet ble etablert, fikk det stadig større betydning for forståelsen av fysisk og psykisk sykdom og funksjonsnedsettelse. Denne systematiske kategoriseringen bidro til en stadig tydeligere definert normalitet; man kan si at den normalitetsforståelsen vi har i dag, ble skapt.

På slutten av 1800-tallet konstruerer Alfred Binet IQ som et mål på normalitet, og det blir en skala som måler hvem som faller innenfor eller utenfor normalitetsfeltet. Intelligensmåling etableres som en objektiv sannhet om hva som er normalt og hva som ikke er det. Basert på Binets skala bestemmes det også hvem som kan kategoriseres som utviklingshemmede. En annen betydningsfull person som var opptatt av utviklingshemmedes kår, var legen Eduard Seguin, som allerede rundt 1840 etablerte en privat skole for elever med utviklingshemming i Paris. Hensikten til både Binet og Seguin var å forbedre pedagogikken gjennom å vite mer om elevene.²¹ Andre har hatt langt verre hensikter.

Adolphe Quetelet (1796–1874) legger grunnlaget for beskrivelsen av idealet om *gjennomsnittsmennesket*, l'homme moyen. Den som kanskje har hatt størst konsekvenser inn i moderne tid, er engelskmannen Francis Galton (1822–1911), som bruker denne kunnskapen til å skille ut hvem som har høyest genetisk verdi, og gjør begrepet eugenikk til et ideal.²² Renhet og sterke gener blir viktig også i norsk lovgivning. På 1930-tallet blir dette også nedfelt i lovs form i Ot.prp. nr. 17 (1934) Lov om adgang til sterilisering m.v. På 1930-tallet var det stor poli-

---

21 Hargrave, M. (2015). *Theatres of learning disability. Good, bad, or plainly ugly?* Palgrave Macmillan.

22 Rose, N. (1989). *Governing the soul. The shaping of the private self.* Routledge.

tisk enighet om at man måtte begrense andelen av «mindreverdige i befolkningen. Med «mindreverdige» ble det i 1934-loven særlig siktet til «sinnssyke» og «åndssvake» som ikke kunne antas å forsørge barn, eller som ville få «arvedefekte» barn».²³

Disse tankene om raserenhet og foredling av en genetisk sterk befolkning var ikke holdninger forbeholdt det nazistiske regimet i Tyskland, som på denne tiden var i ferd med å etablere seg som en sterk ideologi, men hadde også før andre verdenskrig grobunn i mange land, også i Norge. Tankegangen om rent arvemateriale og hvem som er verdige borgere av det germanske riket er grunnleggende i propagandaen under andre verdenskrig.

Med to verdenskriger med relativt kort mellomrom på 1900-tallet oppsto også en ny utfordring: behovet for å ta seg av et stort antall krigsskadde. Stiker omtaler det 20. århundret som «rehabiliterings århundre» og hevder at det først og fremst har dreid seg om to strategier for funksjonshemmede: usynlighet gjennom å skjule mennesker med avvik, eller alternativt å iverksette tiltak for å gjøre de avvikende «normale». Første og andre verdenskrig påførte mange mennesker store skader, både fysisk og psykisk, og det ble ansett som viktig å rehabilitere dem tilbake til et aktivt liv.

Denne tankegangen ble ikke bare anvendt på krigsskadde soldater, men etablerte en generell holdning til funksjonshemmede, uavhengig av årsaken til funksjonshemmingen. Denne utviklingen og rehabiliteringsoptimismen har fortsatt helt opp til i dag, hvor vi ser store teknologiske framskritt.

---

23 Haave, P. Norgeshistorie – Fra steinalderen til i dag. Fortalt av fagfolk. Nettside Universitetet i Oslo.

Historien gjenspeiles på teaterscenen

Fremveksten av velferdsstaten i de nordiske landene fra slutten av 1930-tallet og utover ga også en økonomisk mulighet for sterkere statlig kontroll over utviklingen i omsorgen for såkalte svakere grupper. Det ble opprettet asyl og institusjoner for å gjemme bort avvikere og skjerme resten av samfunnet, mens normalisering og eugenikk ble strategier for å skape det «friske» og «rene» samfunnet.²⁴

Den historiske bakgrunnen danner klangbunn for teaterdannelsene og teaterarbeidet som presenteres i denne boken, og utgjør ofte et argument for mange som driver med *disability art*. Det handler om å vise hvor dypt innarbeidet synet på funksjonshemming kan være i undertrykkende strukturer. Ett eksempel er hvordan asyl- og institusjonsomsorgen i England tematiseres i Access all Areas sin forestilling MADHOUSE re:exit. Forestillingen ble til med utgangspunkt i tidligere institusjonsbeboer Mabel Coopers aktivisme og etterlatte journaler, men speiler også dagens omsorg for utviklingshemmede og former for ny-institusjonalisering.

Plasseringer i institusjoner baserte seg etter hvert på utviklingen av normalfordelingskurven, slik vi kjenner den fra Gauss (gausskurven), og Francis Galtons utvikling av statistikk som vitenskapelig verktøy. Lars Grue viser hvordan denne utviklingen har sterke bånd til eugenikk og oppfatningen om at noen trekk anses som mer verdifulle enn andre. Dette har videre blitt brukt som argument for å kontrollere at «dårlig arvemateriale» ikke skal få lov til å reproducere seg.

Normalisering var i utgangspunktet umulig for personer med utviklingshemming, og derfor ønsket man å beskytte samfunnet mot deres tilstedeværelse. Løsningen ble å opprette store institusjoner for dem som ble testet og målt med intellektuell kapasitet under den definerede normalen, og hvor de innlagte i liten grad hadde kontakt med

---

24 Fjermeros, H. (2009). *Åndssvak!: et bidrag til sentralinstitusjonenes og åndssvake-omsorgens kulturhistorie*. Universitetsforlaget.

sin egen familie og samfunnet ellers. Bortplassering i avsidesliggende institusjoner var én strategi, mens en annen strategi som vokste fram på 1930-tallet, var – som tidligere beskrevet – ideen om eugenikk, der man gjennom ulike tiltak skulle rense samfunnet ved å fjerne mennesker som ble ansett som verdiløse. Staten innførte derfor steriliseringsloven for å hindre degenerering ved å forhindre at de unormale og åndssvake spredte sine dårlige gener videre. Slike politiske strategier var ikke uvanlige utover 1900-tallet, verken i Skandinavia eller ellers i Europa.

På denne måten ser vi at medisinsk kunnskap ble brukt både til å hjelpe og til å disiplinere. Dette var en tankegang som også lå til grunn for innføringen av steriliseringslovgivningen i Norge på 1930-tallet, som skulle bidra til «dyrking av menneskelig materie».²⁵ Denne tematikken er ikke særnorsk, men også sentral i det australske kompaniet Back to Back sin forestilling *Ganesh vs The Third Reich*.

Det finnes mange spenninger i dette feltet, og normalisering som målsetting er problematisk. For den gruppen mennesker som levde under uverdige forhold, enten de ikke fikk tilstrekkelig hjelp og stell hjemme eller de ble plassert på store institusjoner, slik Anne ble i *Litt kaffe, kanskje?*²⁶, ble normalisering etter hvert også forstått som det å kunne leve liv som «alle andre». Da ble normalisering en strategi for å gi utviklingshemmede et bedre liv gjennom å gi den enkelte muligheten til å leve så normalt som mulig, med normal døgnrytme, eget rom, skolegang og arbeid.

Denne kampen var et resultat av forholdene som ble avdekket ved de store institusjonene, der det i liten grad var lagt til rette for individualisert omsorg. Noen bodde hele livet på slike institusjoner, langt fra familien og avskåret fra samfunnet utenfor.²⁷

---

25 Grue, L. (2016). *Normalitet*. Fagbokforlaget.

26 Se nærmere beskrivelse kapittel 8.

27 Grunewald, K. (2008). *Från idiot till medborgare: De utvecklingsstördas historia*. Gothia.

Som en reaksjon på en uverdigg institusjonsomsorg, der mennesker med utviklingshemming måtte flytte fra sine familier og lokalmiljø til store institusjoner som ofte lå langt unna hjemstedet, fikk vi i Norge Ansvarsreformen. Fra 1991 ble det vedtatt at de store stats- og fylkeseide institusjonene skulle avvikles, og de som bodde der skulle få bo- og omsorgstilbud i sine egne kommuner. De skulle flytte «hjem», og barn som ble født med utviklingshemming, skulle gå i sin lokale barnehage og skole. Intensjonene var gode, men for mange som hadde bodd på institusjonene, var ikke hjemkommunen et sted de hadde noen tilknytning til, og for noen ble flyttingen vanskelig. For andre førte det til nye og bedre liv.

For barn og unge med spesielle behov var det ikke alltid slik at kommune og fylke hadde den fagkunnskapen institusjonsomsorgen hadde utviklet. Mange foreldre opplevde at barna fortsatt ble segregert i egne klasser og avdelinger, eller ble gående som klassens klovn. For et barn som ikke passet inn i en snever normalitetsramme, ble det satt inn tiltak som mange opplevde som normaliserende, basert på en medisinsk forståelse av funksjonshemming. For å muliggjøre en slik normalisert hverdag, ble det etter hvert bygd ut et rehabiliteringsregime med en «hær» av hjelpere som skulle legge til rette for rehabilitering: fysioterapeuter, spesialpedagoger og spesialister av ulike slag.

Det er dette Foucault beskriver som en maktforskyvning, fra de store og synlige institusjonene til å gjennomsyre alle deler av samfunnet, gjennom det han kaller et fengselslignende nett som «med sine store og små institusjoner og metoder, med sine integrasjons-, distribusjons-, vakt- og observasjonssystemer – i det moderne samfunn har dannet det brede grunnlaget for den normaliserende autoriteten».²⁸ Slike objektiverende, ovenfra-og-ned-strategier skaper det som blir omtalt som «Othering», eller annengjøring. Mennesker med funksjonshemminger ble objekter for mange former for normaliserings-

---

28 Foucault, M. (1999). *Overvåkning og straff*. Gyldendal Norsk Forlag.

prosesser og normaliseringspress, hvor formålet ofte kunne være en umulig prosess: å øve og trene for å bli mest mulig som de andre. Det er klart at dette var utfordrende for kommuner og fagfolk spredd over hele landet, som opplevde å få mange nye arbeidsoppgaver. Elever med funksjonshemninger, noen med betydelig grad av utviklingshemming og autismespekterdiagnoser, utfordret både barnehage, skole og helsetjenestene i kommunene. Å presse en sylinder inn i et firkantet hull er umulig.

Livet i bofellesskapet ble tematisert av Teater nonSTOP i forestillingen Eventyret om meg, skrevet og regissert av Nina Wester. Her utforsket skuespillerne mini-institusjonens mulighet for frihet, men også rammer og ufrihet når man trenger så mye hjelp i hverdagen at man ikke kan bo alene.

Mange har etter hvert sett at det er mulig å tilpasse systemer og endre holdninger, selv om spenningene fortsatt eksisterer. Økende sosial ulikhet er en av de viktigste utfordringene i dag, og rammer funksjonshemmede spesielt hardt. Dette er noe Access all Areas er svært opptatt av som teaterkompani plassert på østkanten av London, et område med stort mangfold, men også mye fattigdom. Dette gir teateret en viktig rolle i lokalsamfunnet, både for skuespillerne og for publikum, gjennom satsinger på forestillinger som aktivt bruker nærområdet.

Det kan oppleves som en teknisk og akademisk øvelse å koble hverdagsaktivitet til teoretiske modeller, men en slik øvelse kan også bidra til å forstå hvorfor noen språklige og politiske endringer er vanskelige, fordi de er så sterkt forankret i historien. Det er også lett å bli forvirret hvis vi ikke vet at funksjonshemming som begrep brukes forskjellig, avhengig av om man tar utgangspunkt i et medisinsk perspektiv eller hvordan mange funksjonshemmingsaktivister ser på funksjonshemming, og at vi noen ganger kan se en konkurranse mellom ulike kunnskapsfelt. I denne boken vil vi ta utgangspunkt i at livet og kunsten er større og mer komplekse enn noen modell kan fange inn, men at slike modeller også kan gi innsikt i hvorfor ulike beslutninger tas og hvilke tiltak som iverksettes.

Fra dette historiske bakteppet skal vi se hvordan historien preger dagens situasjon, men også hvilke nye spor som blir gått opp.

Figur 11

Fra forestillingen unReal City, Access all Areas. Foto: Stephen Allwright

